

Informatīvā ziņojuma par emocionālās un fiziskās vardarbības izskaušanu un nepieļaušanu izglītības iestādē, kā arī par valsts un pašvaldību institūciju sadarbību kopsavilkums

Emocionālās un fiziskās vardarbības rādītāji Latvijas izglītības vidē ir augsti, turklāt vardarbība izplatīta ne tikai **vienaudžu vidū**, bet arī novērojama **pieaugušo savstarpējā vardarbība** dažādos attiecību modeļos: skolotājs-skolotājs, vecāks-skolotājs, skolas vadība-skolotājs. **Emocionālā vardarbība** izglītības vidē ir daudz izplatītāka nekā fiziskā. Turklāt emocionālā vardarbība šobrīd tiek vāji identificēta, bet vairākos gadījumos – normalizēta.

Plānojot un īstenojot vardarbības mazināšanas politiku un pasākumus izglītības iestādē ir akcentējami vairāki aspekti: aptuveni trešdaļa izglītojamo **nevēršas pēc palīdzības**, tikai katrs desmitais izglītojamais vērstos pēc atbalsta pie pedagoga. Bieži izglītojamie uzskata, ka paši var risināt situāciju, ir pārliecināti, ka problēma netiks uztverta nopietni, daži – izjūt kaunu par notikušo, netic, ka situāciju var mainīt, vai ir bijusi pieredze, kad palīdzība nav sniegta.

Gandrīz puse izglītojamo, kas iesaistīti vardarbības gadījumos, **nezina, kā rīkoties** šādās situācijās, kas iezīmē būtisku virzienu – īstenojot vardarbības mazināšanas pasākumus, jāaptver gan vardarbības veicējs, gan upuris, gan citas iesaistītas personas.

Nepieciešamību pēc preventīviem pasākumiem apliecina arī vecāku un pedagogu viedokļi.

Pētījumi liecina, ka pedagogu, izglītojamo un vecāku vidū pastāv atšķirīga izpratne par vardarbības identificēšanu un izplatību, kas arī ietekmē drošības sajūtu izglītības iestādē.

Galvenās identificētās problēmas – emocionālās un fiziskās vardarbības mazināšana Latvijas izglītības vidē ir **sadrumstalota, fragmentāra**, trūkst vienotas izpratnes un koordinētas rīcības (**vienotas metodoloģijas, rīcības plāna**), kas nodrošinātu aptverošu problēmsituāciju risināšanu. Līdz šim vardarbības mazināšana tika īstenota ar normatīva rakstura pasākumiem un dažādiem projektiem un iniciatīvām. Trūkst **galvenās atbildīgās institūcijas**, kas koordinētu un īstenotu vardarbības mazināšanas politiku, kā arī jāpilnveido **starpinstitucionālās sadarbības mehānisms**. Tāpat šobrīd trūkst **aptverošu, salīdzināmu datu** par vardarbības izplatību izglītības vidē.

Esošais atbalsts vardarbības mazināšanas pasākumiem **neaptver visus ar vardarbības prevenciju un novēršanu saistītos posmus** – vajadzību novērtēšana, risinājuma plānošana, risinājuma īstenošana un novērtēšana, dažādu institūciju sadarbība. Pārsvarā izglītības iestādes līdz šim ieviesušas atsevišķas vardarbības mazināšanas programmas, projektus, **bez ilgtermiņa redzējuma un virzības**.

Izglītības iestādēm nepietiek resursu mērķtiecīgam darbam pie **veselīgas, iekļaujošas skolas vides veidošanas un preventīvajiem pasākumiem**, kā arī vardarbības situācijās iesaistīto atbalstam.

Arī vecākiem bieži trūkst informācijas un atbalsta, kā rīkoties, ja bērns ir bijis iesaistīts vardarbībā.

Lai risinātu minētās problēmas, nepieciešama stratēģiska un aptveroša pieeja, plānojot un īstenojot vardarbības mazināšanas politiku un atbalsta mehānismus visām mērķa grupām: izglītojamiem, pedagogiem un vecākiem (sk. 1.shēmu. Galveno iesaistīto valsts institūciju atbildība par emocionālās un fiziskās vardarbības mazināšanu izglītības vidē). Vienlaikus ir nepieciešama visu iesaistīto pušu sociāli emocionālās kompetences pilnveide un vienotas izpratnes veidošana, lai būtu viennozīmīgi iespējams identificēt vardarbību un atbilstoši rīkoties, kā arī pierādījumos balstītu vardarbības mazināšanas prevencijas un intervences programmu ieviešana ikvienā izglītības iestādē, iekļaujot algoritmus dažādu situāciju risināšanai.

Jāstiprina izglītības iestāžu, valsts, pašvaldības institūciju kompetence koordinētas, datos balstītas sistēmiskas pieejas veidošanā, mērķtiecīgi izmantojot pieejamos atbalsta pasākumus un attīstot vardarbības mazināšanas politiku, lai nodrošinātu drošu un iekļaujošu izglītības vidi. Ņemot vērā, ka risinājumu īstenošanā ir būtiska ne tikai sadarbība izglītības vides ietvaros, bet arī valsts un pašvaldību dienestu un speciālistu iesaiste, vienlaikus nepieciešami precīzi un saprotami starpinstitucionālās sadarbības algoritmi.

Izstrādājot informatīvo ziņojumu, ir ņemtas vērā **UNESCO 2022. gada rekomendācijas**¹ visaptverošai pieejai izglītībā vardarbības novēršanai, kas iekļauj būtiskas norādes veiksmīgai politikas plānošanai un īstenošanai.

Nepieciešamie risinājumi

Grozījumi normatīvajā regulējumā:

Nepieciešami grozījumi Izglītības likumā, nosakot, ka katrai izglītības iestādei ir jāizmanto kāda no vardarbības mazināšanas / novēršanas programmām (šāds programmu saraksts tiktu izveidots nacionālā līmenī, atbilstoši efektīvu programmu kritērijiem) vai ir jāizstrādā sava vardarbības mazināšanas programma

Atbildīgais – IZM. Termiņš 31.12.2024.

Vienlaikus jāpilnvaro Ministru kabinets noteikt šādu programmu ieviešanas kritērijus un kārtību līdz 31.12.2023.

Atbildīgais – IZM. Termiņš 31.12.2023.

Nepieciešams ieviest vienu vai dažas pierādījumos balstītas visaptverošas pretvardarbības programmas katrā izglītības iestādē, specifiskas programmas (kur notiktu darbs ar mērķa grupām – izglītojamie, pedagogi, skolas darbinieki un vadība, vecāki), nodrošinot regulārus programmas ieviešanas efektivitātes mērījumus. Programmu īstenošanai jābūt obligātai, lai vardarbības problēmu risinātu vienoti un kompleksi. Turklāt Izglītības likumā ir jānosaka, ka izglītības iestādes dibinātājam ir jāsniedz atbalsts šīs programmas iedzīvināšanai / īstenošanai, kā arī jāparedz, ka izglītības iestādei ir tiesības pieprasīt iesaisti un saņemt nepieciešamo atbalstu vardarbības novēršanai no pašvaldības, VP vai pašvaldību policijas un citām institūcijām.

¹ Cornu, C., Abduvahobov, P., Laoufi, R., Liu, Y., & Ségué, S. (2022). An introduction to a whole-education approach to school bullying: Recommendations from UNESCO scientific committee on school violence and bullying including Cyberbullying. International Journal of Bullying Prevention, 1-2.

Papildus jānosaka, ka, iesaistot institūcijas, izglītības pārvaldes uzņemas koordinējošu lomu un ir atbildīgas par pozitīva rezultāta sasniegšanu.

Šādi tiktu nodrošināts, ka katram bērnam / jauniešim ir pieejams atbalsts atbilstoši vardarbības mazināšanas programmā paredzētajam rīcības modelim.

Izglītības likumā jānosaka, ka izglītības iestādei ir tiesības no ārstniecības iestādes, sociālā dienesta vai iepriekšējās izglītības iestādes, kurā mācījies izglītojamais, saņemt informāciju par izglītojamā veselību, uzvedību un citiem apstākļiem, kuriem ir nozīme izglītības procesā.

Atbildīgais – IZM. Termiņš 31.12.2023.

Nepieciešami grozījumi Ministru kabineta 2014. gada 1. aprīļa noteikumos Nr. 173 "Noteikumi par kārtību, kādā apgūst speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, šo zināšanu saturu un apjomu" nosakot, ka tiek izstrādāta pedagogiem paredzēta programma bērnu tiesību aizsardzības jautājumos un noteiktas prasības programmas īstenošanai un zināšanu pilnveidei.

Atbildīgais – LM, sadarbībā ar IZM. Termiņš 31.12.2024.

Metodiskais darbs un atbalsta mehānismi:

- Ievērojot, ka nav izstrādāta **vienota metodoloģija** visu vardarbības veidu novēršanai izglītības vidē, paplašināt Vadlīnijas ģirģāšanās mazināšanai, attiecīgi izveidojot aptverošas vadlīnijas / metodoloģiju vardarbības novēršanai izglītības vidē, vienoties par atbildīgo institūciju starpministriju līmenī vadlīniju pilnveidei un attīstīšanai.

Ievērojot minēto, ir papildināmas rekomendācijas sadarbībai ar vecākiem.

Atbildīgais – VM, sadarbībā ar IZM, LM. Termiņš 31.12.2024.

- Izstrādāt **vienotu vardarbības gadījumu monitoringa sistēmu**, lai nodrošinātu nepārtrauktu datu un informācijas ieguvu, uzkrāšanu, apkopošanu un analīzi.

Atbildīgais – LM, termiņš 31.12.2024.

- Turpināt un paplašināt līdz šim īstenotos vardarbības mazināšanas **preventīvos pasākumus**, novēršot pārklāšanos un attīstot starpīnstitūciju sadarbību, kā arī iekļaujot arī seksuālās vardarbības un kibervardarbības aspektus.

Atbildīgie – IZM, LM, VM, PKC. Termiņš 31.12.2027, īkģadēji.

- Noteikt **atbildīgo par iekļaujošās izglītības un vardarbības novēršanas politikas īstenošanu**.

Atbildīgais – IZM, iesaistot IKVD, VISC un sociālos partnerus, termiņš 01.05.2023.

- **Identificēt un kartēt visus pieejamos rīkus un atbalsta pasākumus vardarbības mazināšanas jomā**, tos sadalot pa sistēmiskām kategorijām: (1) prevencijas rīki un pasākumi, (2) monitoringa rīki un pasākumi, (3) intervences rīki un pasākumi, lai tādējādi sniegtu atbalstu izglītības iestādēm un to dibinātājiem, tostarp informāciju kas un kādam mērķim ir pieejams.

Atbildīgais – IZM, termiņš 31.12.2023.

- Izvērtējot Eiropas Savienības finanšu instrumentu nodrošinātās iespējas, **izstrādāt atbalsta sistēmu izglītības iestāžu dibinātājiem**, kuras ietvaros var pieteikties līdzfinansējumam, ievērojot izglītības iestāžu vajadzības un atbilstošāko risinājumu (atbilstoši veiktajam pieejamo rīku un atbalsta pasākumu vardarbības mazināšanas jomā kartējumam).

Atbildīgais – IZM, termiņš 31.12.2024.

- Jaunatnes politikas ietvaros attīstīt **vienaudžu atbalsta kustību**, tādējādi paplašinot iespējas saņemt atbalstu vardarbības gadījumā, kā arī mazinot vardarbības iespējamību.

Atbildīgais – IZM, termiņš 31.12.2025.

- Pilnveidot un turpināt attīstīt **vienotu anketēšanu izglītības iestādēs par bērnu sociāli emocionālo labsajūtu un drošību izglītības iestādē**, izmantojot jau veiktās iestrādes, lai varētu datus salīdzināt un apkopot, uzraudzīt kopējās izmaiņas. Šādam aptaujas rīkam jābūt valsts finansētam, bezmaksas pieejamam visām izglītības iestādēm. Nepieciešams izstrādāt, aprobēt un ieviest **jaunākā vecuma bērnu viedokļu** par fizisko un emocionālo drošību izglītības iestādē noskaidrošanas **metodiku**.

Atbildīgais – IZM, sadarbībā ar VM, LM. Termiņš 31.12.2024.

- Izveidot prevencijas un intervences pretvardarbības (vardarbības mazināšanas) **programmu sertifikācijas / uzraudzības kārtību**, lai nodrošinātu, ka piedāvājumu izglītības iestādēm veido tikai izvērtētas, pierādījumos balstītas un efektīvas programmas.

Atbildīgais – VBTAI, sadarbībā ar IZM, VM. Termiņš 31.12.2025. Papildus Bērnu tiesību aizsardzības likumā nepieciešams noteikt pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt šādu programmu sertifikācijas / uzraudzības kārtību.

- Ievērojot IZM veikto pieejamo rīku un atbalsta pasākumu vardarbības mazināšanas jomā kartējumu, papildināt vienu no esošajām mācību un metodisko materiālu **resursu vietnēm**, lai izglītības iestādēm un pedagogiem būtu pieejama informācija par ikdienas darbā izmantojamiem rīkiem un atbalsta veidiem atbilstoši izglītojamo vecumposmam un problemātikai.

Atbildīgais – VISC, termiņš 31.12.2025.

- Izveidot paraugu izglītības iestādēm – **iekšējās kārtības noteikumi, t.sk. noteikumi vieglajā valodā** (bērniem draudzīgā valodā).

Atbildīgais – VISC, termiņš 31.12.2024.

- Turpināt un pabeigt iesākto darbu pie **bērnu līdzdalības monitoringa metodikas**, attiecīgi izveidojot šīs metodikas ieviešanas mehānismu.

Atbildīgais – LM, termiņš 31.12.2024.

- Izstrādāt izmērāmus **labvēlīgas skolas vides kritērijus**, kuru ievērošana var pozitīvi ietekmēt arī situāciju emocionālās un fiziskās vardarbības jomā, izmantojot visas skolas pieeju. Šis jautājums, tostarp, jārisina ziņojumā par iekļaujošu izglītību.

Atbildīgais – IZM, termiņš 31.12.2026.

1.shēma: Galveno iesaistīto valsts institūciju atbildība par emocionālās un fiziskās vardarbības mazināšanu izglītības vidē

Pārresoru sadarbības uzdevumi:

Nepieciešama vienošanās par pārresoru sadarbības principiem vardarbības mazināšanai izglītības vidē. Jāievieš starpnozaru un starpinstitūciju speciālistu elastīgi informācijas un lēmumu apmaiņas principi.

Jāpaplašina līdz šim īstenotie vardarbības mazināšanas pasākumi, novēršot pārklāšanos un attīstot starpinstitūciju sadarbību, kā arī iekļaujot visus vardarbības veidus un izpausmes.

Jāievieš pierādījumos balstīti vardarbības prevencijas un intervences programmas un rīki (tostarp pierādījumos balstīta profilakses un agrīnās intervences programma KiVa, vienots agrīnās attīstības vajadzību novērtējuma metodisko instrumentu komplekts u.c.).